

יפעת וייס

נסיעה ונסיעה מדומה

לאה גולדברג בגרמניה
1933–1930

מרכז זלמן שזר

יפעת וייס

נסיעה ונסיעה מדומה

לאה גולדברג בגרמניה, 1930-1933

יפעת וייס

נסיעה ונסיעה מדומה

לאה גולדברג בגרמניה, 1930–1933

מרכז זלמן שזר לחקר תולדות העם היהודי
ירושלים

Originally published in Germany under the title:
Yfaat Weiss
Lea Goldberg: Lehrjahre in Deutschland 1930–1933
© Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co. KG, Göttingen 2010

המערכת המדעית

פרופ' עמנואל אטקס ויו"ר), פרופ' מוטי גולני, פרופ' אלימלך הורוביץ,
פרופ' מוטי זלקין, מר יחזקאל חובב, מר צבי יקותיאל, פרופ' יעקב שביט
מרכזת המערכת: מעין אבינרי-רבהון

עורך: גדעון טיקוצקי

עריכה לשונית: אלי שקדי

הפקה והבאה לדפוס: יחזקאל חובב

ספר זה יוצא לאור בסיוע

משרד התרבות והספורט – מינהל התרבות והאמנויות

מחקר זה (מס' 379) נתמך בידי הקרן הלאומית למדע

מסת"ב 1-316-227-965-978 ISBN

מספר קטלוגי 185-644 Catalogue No.

© כל הזכויות שמורות למרכז זלמן שזר לחקר תולדות העם היהודי, תשע"ה

© Copyright by The Zalman Shazar Center for Jewish History, Jerusalem

Printed in Israel, 11/2014

אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו, בשום צורה ובשום אופן, אלקטרוני
או מכני, לרבות צילום או הקלטה, ללא קבלת אישור בכתב מהמוציא לאור.

סדר ועימוד: מרכז זלמן שזר

לוחות והדפסה: דפוס 'גרפית' בע"מ, ירושלים

תוכן העניינים

9	הקדמה
13	פרק ראשון: חוכמת העיר הגדולה
29	פרק שני: עיר פרובינציאלית, סמינר אוריינטלי – לאה גולדברג בבון
59	פרק שלישי: "איש עם חיוו משְׁנִי עברי הזמן" – לאה גולדברג, פאול אָרנסט קאהֶלֶה ותובנת החולין
100	פרק רביעי: "לְפָנִים אהבתיך, ברלין"
133	ביבליוגרפיה
157	מפתח

אולי צריך להיות נערה פרובינציאלית
ולא לדעת דְּבָר לַמַּעַן לדעת דבר־מה

(גולדברג, יומן, 22.1.1932, עמ' 215–216)

הקדמה

שוליים הם העומדים במרכז של מסה זו. היא אינה עוסקת בשירה, אף שזו הייתה גולת הכותרת של יצירת לאה גולדברג. עניינה העיקרי של המסה הוא בכתובתה המסאית ובפרוזה המוקדמת שחיברה גולדברג, זו שנגנזה בחלקה או שהתקבלה בהסתייגות מסוימת עם פרסומה. זירת ההתרחשות איננה קובנה שבה גדלה, אף לא תל אביב או ירושלים שבהן התבססה כיוצרת, אלא גרמניה, שם שהתה קרוב לשלוש שנים. בארץ זו למדה בלשנות שמית, התמחות שנותרה מנותקת ממכלול עיסוקיה המאוחרים. אמנם פניה היו מכוונים לבירת ההשכלה, ברלין, אך כשהגיעה לאוניברסיטת פרידריך וילהלם בסתיו 1930 היו ימיה של רפובליקת ויימאר ספורים, ולא נותר לה משום כך אלא לגעת בשולי אדרתו של הזמן החולף. תלוש מזמנו וממקומו היה גם "הסמינר האוריינטלי" בעיר בון, שלאח גולדברג השלימה בו את לימודיה בשנת 1933. שוקק סטודנטים זרים, יוצאי אסיה כהי עור, בלט "הסמינר האוריינטלי" בחריגותו בנוף העיר הפרובינציאלית שעל גדות הריין. סיום הלימודים וקבלת תואר הדוקטור בשנת 1934 התאפשרו חרף יהדותה, משום שכאזרחית זרה, במקרה זה ליטאית, היא נהנתה מהגנה חוקית וממעמד מיוחד, שלא היה שמור עוד לסטודנטים יהודים גרמנים. היא זכתה להוציא לאור את עבודת הדוקטור שלה כספר בשנת 1935, בהוצאה מדעית גרמנית, משום שכתבה אותה בהנחיית פרופסור גרמני בעל יושרה יוצאת דופן. זהו אם כן סיפור לא שגרתי בעליל.

אין זו ביוגרפיה. אין בכוונתה של המסה להקיף מהלך חיים שלם. היא עוסקת ביודעין בעיקר בפרק זמן קצר, על הסף שבין בחרות לבגרות, כפי שכינו עורכי יומניה את פרקי חייה. כשנים מעצבות ראויים הנעורים לעיון נפרד, על אחת כמה וכמה לאור הביוזמניות של ההתפתחות האישית והפוליטית בשנים ספורות אלה, בין החוויה הסובייקטיבית להתרחשות האובייקטיבית. היו אלה שלהי רפובליקת ויימאר והחודשים הראשונים שלאחר עליית המפלגה הנאצית לשלטון, ולאח גולדברג חייתה שם. רגע

המעבר האינדיבידואלי התחולל אם כן במקביל ובסמיכות להתרחשות הכללית, למאורעות הגדולים ולהתפתחויות הרוחניות. יצירתה המוקדמת, שבה נתנה ביטוי לרשמיה, משולה אפוא לתצפית משתתפת, תצפית של זו המנסה לתפוש את חמקמקותו של הרגע מתוך קרבה אינטימית לאירועים. ובכל זאת אין בסמיכות ערובה לראייה צלולה, והיא עלולה לטשטש לעתים את התמונה הכללית ולהתברר כראייה צרה. בכך תעסוק המודעות המאוחרת.

אל שוליותו של הנושא במכלול המחקר העשיר על לאה גולדברג ויצירתה, ואל חריגותן של שנותיה בגרמניה ביחס להשתלשלות ההיסטורית הכללית, חוברת במסה זו המודעות למתח האינהרנטי שבין מרכז לבין פריפריה ובין דחייה לבין משיכה בעולמה הפנימי של הכותבת. כ"נערה פרובינציאלית" תָּרְדָה לאה גולדברג להילכד בעיר הקטנה – מוטיב המשורטט בפרק הראשון, החושף על בסיס היומנים את המתח שבין כמיהתה לצאת את קובנה לבין התגשמותה המתעתעת של הכמיהה והכרתה כי אין ביציאה ערובה למוצא. בפער שבין הכמיהה לבין המימוש שרוי הבדיון. "הנסיעה המדומה", זו האצורה בכתיבתה של לאה גולדברג, איננה העתקה של הנסיעה האמיתית אלא שיקופה. העלאתו של המסע על הכתב לאחר שהגיע אל סופו, והסתיים בחוף שהיה במידת־מה מקוּוּה ובמידה רבה חוף מבטחים, איננה משולה לתיעודו אלא לפרשנותו. לאורך קו התיחום הדק בין הממשי לבין המדומה, בין האירוע לבין פרשנותו, בין ההיסטוריה לבין הספרות, נעה מסה זו. קו תיחום זה אינו כפוף לכרונולוגיה של האירועים הכלליים וההתרחשויות הפרטיות, אלא לנושאים.

בעוד הפרק הראשון נע במתח שבין כמיהה לבין מימוש, נע הפרק השני במתח שבין קרבה לבין ריחוק. נושאו של פרק זה הוא זרות: הזרות שחשה לאה גולדברג בעיר בון כיהודייה בין "חומים" לאחר עליית הנאציזם, הזרות שחוותה ב"סמינר האוריינטלי" במחיצת סטודנטים כהי עור, וזו שקידמה את פניה עם הגיעה לתל אביב. זֶר־קרוב היה לה מכר יוצא הודו, שבמחיצתו למדה בסמינר האוריינטלי, והמפגש אתו הובילה לערער על השקפות מקובלות ולחזור תחתן. זרה־עוינת הייתה לגולדברג בון, העיר הפרובינציאלית שהנאציזם השתלט עליה בהדרגה. זרה, למרבה הפליאה, התגלתה אף תל אביב, שאלה הגיעה גולדברג בשנת 1935 – אף שזו נועדה